

Ka obaveznoj detaljnoj analizi u globalnim lancima snabdijevanja

ITUC CSI IGB

Međunarodna konfederacija sindikata

Sadržaj

Uvod.....	5
Međunarodni okviri detaljne analize ljudskih prava.....	6
Napredak u zakonodavstvu u smjeru donošenja nacionalnih zakona o detaljnoj analizi.....	8
Osam komponenti učinkovitih zakona o detaljnoj analizi	12

Pandemija Covid-19 još jednom je ukazala na krhkost globalnih lanaca snabdijevanja i ogromne rizike po ljudska i radnička prava u izrazito međupovezanoj globalnoj ekonomiji, kojom ne upravlja vladavina prava.

Zbog ogromnog pada potražnje uzrokovanog pandemijom, veliki broj kompanija se odlučio da iznenada obustavi nabavke roba i usluga, čak se vratio na prethodno preuzete obaveze – a posljedice su tragične po radnike u globalnim lancima snabdijevanja. U Bangladešu, više od polovine dobavljača iz sektora proizvodnje odjeće¹ izvještava da su im otkazane narudžbe koje su već bile u proizvodnji ili su bile gotove, što je dovelo do masovnog gubitka radnih mjesta i otpuštanja radnika. Više od 98,1% kupaca je odbilo da ponudi svoj doprinos u troškovima djelimičnih plata za otpuštene radnike, što je obaveza prema nacionalnom zakonu. 72,4% otpuštenih radnika je poslano kući bez plate.²

Kako su se širile ekonomske posljedice pandemije, godine dobrovoljnih obećanja kompanija o korporativnoj društvenoj solidarnosti su nestale preko noći. U odsustvu odgovarajućeg regulatornog okvira, globalne kompanije su mogle izbjeći odgovornost prema radnicima koji su proizvodili robe i pružali usluge, koji su im omogućili sticanje ogromnih profita.

Danas, 94% radnika koji proizvodi robe i pruža usluge globalnim kompanijama su skriveni radnici, koji nisu zaposleni direktno u ovim kompanijama. Zaista, većina ovih radnika je izložena neizvjesnim uslovima rada bez pristupa pravnom lijeku, zbog nejasne mreže globalnih mreža djelovanja i preduzeća, usmjerene na zaštitu preduzeća od odgovornosti.

Da bi se osiguralo da globalna ekonomija nije samo otporna, već i da doprinosi društvenom napretku, vlade moraju sada donijeti odlučne zakonodavne korake da reguliraju ponašanje kompanija u smislu njihovih cjelokupnih operacija i aktivnosti.

Uvođenje obavezne detaljne analize u domaće zakone po prvi put daje radnicima pravni okvir za pravni lijek, bez obzira gdje bili njihovi poslodavci, te za sprečavanje kompanija da izbjegavaju odgovornost ne samo prema radnicima, već i cijelom društvu i planeti. U okviru multinacionalnih grupa kompanija, od “matične kompanije” se zahtijava da uloži najveće napore i osigura da njene supsidijarne kompanije poštuju određene zahtjeve; a u okviru globalnog lanca snabdijevanja, od “vodeće kompanije” se zahtijeva da osigura da postave uslove svojim podizvođačima koji prodaju robe ili pružaju usluge, da moraju poštovati ljudska prava u okviru cjelokupnog lanca.

¹ 45,8% dobavljača izvještava da su im kupci otkazali ‘mnoge’ i ‘gotovo sve’ gotovo završene ili završene narudžbe; 5,9% ih je potpuno otkazalo narudžbe.

² Mark Anner, Napušten? Uticaj Covid-19 na radnike i preduzeća na dnu globalnog lanca snabdijevanja u sektoru proizvodnje odjeće, Centar za globalna radnička prava, 27. mart 2020. (<https://www.workersrights.org/wp-content/uploads/2020/03/Abandoned-Penn-State-WRC-Report-March-27-2020.pdf>).

Međunarodni okviri za detaljnu analizu ljudskih prava

Obaveza detaljne analize ljudskih prava u svrhu osiguranja da korporativni entiteti djeluju proaktivno u cilju sprečavanja rizika od kršenja ljudskih prava u okviru poslovnih odnosa nije ništa novo. Prvi put je uvedena 2011. godine kroz Vodeće principe Ujedinjenih nacija za poslovanje i ljudska prava (UNGP),³ kao komponenta odgovornosti poslovnih entiteta prema ljudskim pravima. Od tada je ugrađena u veliki broj procesa i foruma, uključujući u OECD Smjernice o multinacionalnim kompanijama, Tripartitnu MOR Deklaraciju o principima vezanim za multinacionalne kompanije i socijalnu politiku, te Okvir održivosti Međunarodne finansijske korporacije, koja djeluje kao zajmodavalac privatnom sektoru u okviru grupacije Svjetske banke.

OECD je 2018. godine usvojio Smjernice o detaljnoj analizi za odgovorno poslovanje, te na taj način propisao detaljne smjernice, korak po korak, kako kompanije trebaju izbjegavati da krše prava drugih i nalaze rješenja za neželjena dejstva sa kojima su povezane, uključujući identificiranjem, sprečavanjem, ublažavanjem i evidentiranjem kako rješavaju pitanje uticaja na ljudska prava:

- Ugraditi odgovorno poslovanje u svoje politike i sisteme upravljanja;
- Identificirati i procijeniti stvarne i moguće neželjene uticaje povezane sa njihovim radom, proizvodima ili uslugama;
- Obustaviti, spriječiti i ublažiti neželjena dejstva;
- Pratiti provedbu i rezultate;
- Komunicirati kako se rješavaju uticaji; i
- Po potrebi osigurati ili saradivati u pravnom lijeku.

Ipak, i pored činjenice da postoje jasne smjernice kako provoditi detaljnu analizu ljudskih prava, te da se veliki broj kompanija javno obavezao da će to raditi, poslovne prakse se na žalost nisu dovoljno promijenile samo sa ovim neobavezujućim instrumentima.

Pokazatelj korporativnih ljudskih prava, koji se oslanja na javne izvještaje kompanija u odnosu na njihove prakse vezane za ljudska prava, nalazi da polovina procijenjenih kompanija⁴ ne ispunjava ni jedan od koraka iz Vodećih principa i OECD Smjernica, te Vodećih principa kao dijela učinkovitog procesa detaljne analize. Pokazalo se da devet od deset kompanija provodi samo polovinu potrebnih koraka koje zahtijeva detaljna analiza.

50% procijenjenih kompanija nije imalo učinkovit proces detaljne analize.

Pokazatelj korporativnih ljudskih prava.

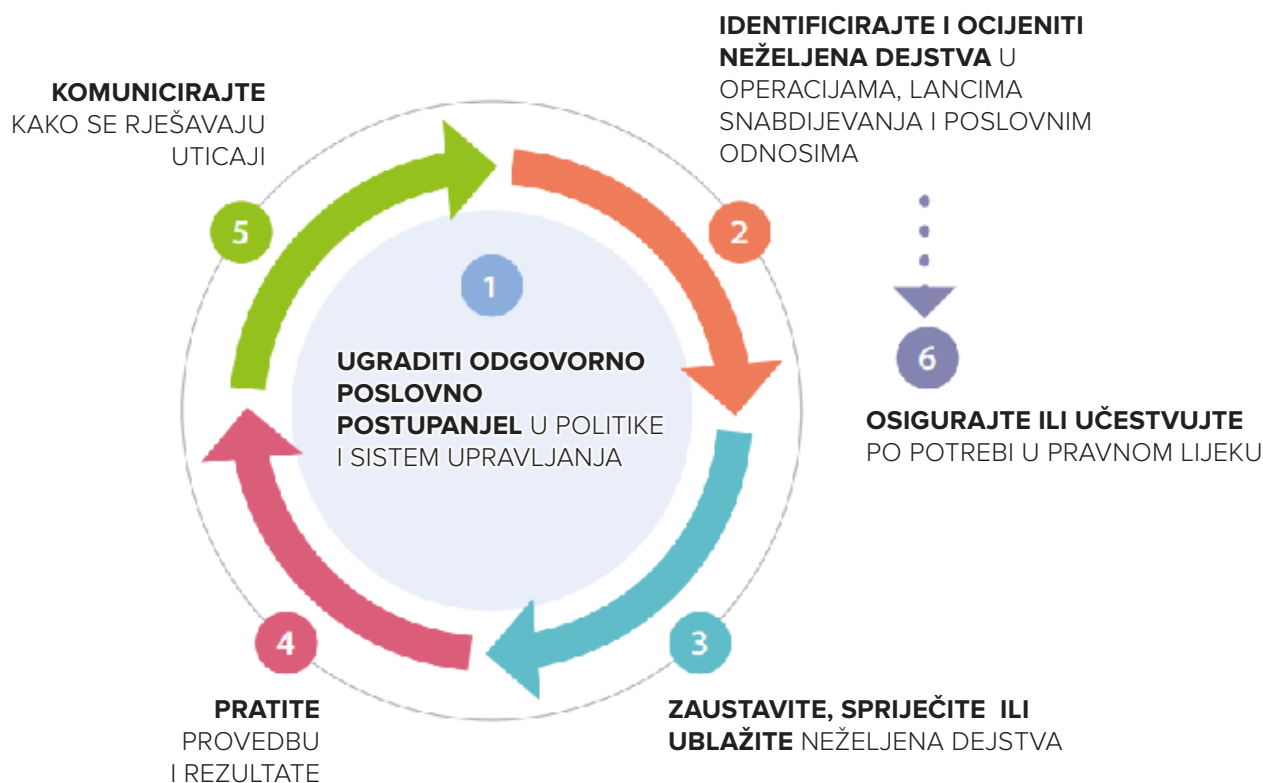
U studiji koju je uradila Evropska komisija u vezi opcija za reguliranje detaljne analize, samo jedna trećina ispitanih poslovnih entiteta je ukazala da trenutno poduzima određeni oblik detaljne analize. Prema istoj studiji, 70% evropskih kompanija je prihvatilo da propisi na nivou EU o obaveznoj detaljnoj analizi ljudskih prava i uticaja na okolinu može imati pogodnosti za preduzeća.⁵

³ Principi 15-24

⁴ 49% ima rezultat 0 za sve indikatore vezane za proces detaljne analize ljudskih prava, Izvještaj o glavnim zaključcima iz 2019. godine, Pokazatelj korporativnih ljudskih prava (<https://www.corporatebenchmark.org/sites/default/files/2019-11/CHRB2019KeyFindingsReport.pdf>).

⁵ Generalna direkcija Evropske komisije za pravosuđe i potrošače, Studija o zahtjevima detaljne analize u lancu snabdijevanja, 20. februar 2020. godine (<https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/8ba0a8fd-4c83-11ea-b8b7-01aa75ed71a1/language-en>).

Slika 1. Proces detaljne analize i mjere podrške.

Izvor: OECD Smjernice za detaljnu analizu za odgovorno poslovanje (2018).

Dana 25. marta 2019. godine, Alijansa investitora za ljudska prava pozvala je u ime grupe investitora, koja predstavlja \$1,3 triliona aktive, na pojačanu detaljnu analizu investitora koja bi riješila pitanja okolinskih, društvenih i rizika upravljanja, uključujući ljudskih prava, u okviru cjelokupnog ciklusa ulaganja. Naročito su pozvali vlade da podrže detaljnu analizu investitora putem boljeg reguliranja finansijskih sistema.⁶

Samo 1/3 ispitanih kompanija kaže pa poduzimaju određeni oblik detaljne analize.

Evropska komisija.

⁶ Alijansa investitora za ljudska prava, 25. mart 2019. godine (<https://investorsforhumanrights.org/news/investors-representing-1.9-trillion-voice-support-legislation-main-stream-esg-risk-management>)

Napredak u zakonodavstvu u smjeru donošenja nacionalnih zakona o detaljnoj analizi

O uvođenju obavezne detaljne analize se govori u najmanje 18 država, pored Evropske unije koja je obećala da će usvojiti zakon na nivou EU.⁷

Država	Naziv zakona	Sadržaj propisa	Status
Austrija	Prijedlog "Zakona o društvenoj odgovornosti", 2018.	Posebna detaljna analiza, kao što je analiza rizika, treba da spriječi prodaju odjeće i obuće proizvedena radom djece ili prisilnim radom. Zakon propisuje privremenu mjeru i oduzimanje dobiti stečene od robe sumnjivog porijekla do pet godina obaveze finansiranja ciljeva korporativne odgovornosti.	Nacrt Zakon u parlamentu
Australija	Zakon o modernom ropstvu, 2018.	Prijedlog zakona zahtijeva od australskih entiteta godišnji prihod od >AU\$100 miliona za izvještavanje o godišnjim rizicima od modernog ropstva u svom djelovanju i lancima snabdijevanja, te akcijama za rješavanje ovih rizika. Ovaj zahtjev se odnosi i na vladina korporativna tijela.	Usvojen i na snazi
Belgija	Nema posebnog zakona	U aprilu 2019., organizacije civilnog društva su objavile otvoreno pismo u kojem pozivaju na donošenje zakona u Belgiji kojim će se narediti kompanijama da rade detaljnu analizu ljudskih prava. U decembru 2019., belgijski zamjenik premijera i ministar finansija i razvoja dali su svoju podršku za usvajanje Zakona o medicinskim uređajima na nivou EU.	Pokret civilnog društva
Kalifornija	Zakon o transparentnosti u lancima snabdijevanja, 2010.	Vlasnici maloprodaje i proizvođači sa bruto prihodom većim od US\$100 miliona moraju objaviti na svojim internet stranicama ili pisanim putem akcije poduzete u svrhu "ukidanja ropstva i trgovine ljudima iz svojih direktnih lanaca snabdijevanja za robu namijenjenu prodaji".	Uredba Kalifornije 657 je pretvorena u zakon 2010. koji je stupio na snagu 2012.
Kanada	Uredba vlade (2019-1323)	Ombudsman Kanade za odgovorna preduzeća (CORE) je 2018. dao nalog da se ispita stanje ljudskih prava u lancima snabdijevanja. Savezna vlada Kanade je naredila Izvoznom ravoju Kanade i Trgovačkoj korporaciji Kanade da poduzmu mjere u vezi obaveze Kanade da poštuje principe poslovanja i ljudskih prava, te da provedu detaljnu analizu ljudskih prava u komercijalnim transakcijama kojima osiguravaju podršku.	Na snazi

⁷ Sharan Burrow i Phil Bloomer, Nešto što Evropljani mogu slaviti – počinje se pojavljivati novi društveni ugovor? Otvorena demokratija, 4. maj 2020. godine (<https://www.opendemocracy.net/en/can-europe-make-it/something-for-europeans-to-celebrate-a-new-social-contract-begins-to-emerge/>)

Država	Naziv zakona	Sadržaj propisa	Status
Danska	Prijedlog u parlamentu B82 2019	Januar 2019.: tri političke partije u Danskoj su predložile pred Parlamentom donošenje zakona o detaljnoj analizi ljudskih prava za sve velike kompanije i visokorizične sektore. Prijedlog su podržale više od 100 NVO, FH Danska konfederacija sindikata, Dansko vijeće za potrošače i danska farmaceutska kompanija Novo Nordisk.	Pokret civilnog društva je rezultirao prijedlogom o kojem se raspravlja pred Parlamentom.
Evropska unija	Nema posebnog zakona	Evropski komesar za pravosuđe, Didier Reynders, predviđa obavezno, horizontalno zakonodavstvo o detaljnoj analizi, sa mogućim sektorskim smjernicama. Naveo je da će nakon konsultacija sa zainteresiranim stranama Komisija predložiti zakon 2021.	Evropski komesar za pravosuđe, Didier Reynders, objavio je da se Komisija obavezuje da će uvesti pravila za obaveznu detaljnu analizu korporativnih okolinskih uticaja i ljudskih prava. Ovo je najavljeno na online događaju na visokom nivou, koji je organizirala Radna grupa za odgovorno poslovanje pri EU Parlamentu.
Evropska unija	Direktiva 2014/95/EU od 22. oktobra 2014. o obavezi velikih preduzeća i grupa da objavljuju nefinansijske informacije	Velike kompanije moraju uključiti "nefinansijsku izjavu u uticaju rada kompanije na okolinska, socijalna i pitanja zaposlenih, poštivanje ljudskih prava, pitanja borbe protiv korupcije i podmićivanja. Ovo uključuje politiku detaljne analize i ishoda, te rizike. Ova direktiva utiče na gotovo 6.000 velikih EU kompanija, uključujući banke, osiguravajuće kuće i druge.	Donesen
Finska	Nema posebnog zakona	Socijaldemokratska vlada finske se obavezala na detaljnu analizu ljudskih prava u svom zvaničnom programu. Vlada će uraditi anketu s ciljem usvajanja nacionalnog zakona o detaljnoj analizi ljudskih prava.	U pripremi
Francuska	Zakon o detaljnoj analizi od 27. marta 2017.	Francuske kompanije mora donijeti 'plan opreznosti' u kojem su identificirani rizici po ljudska prava, zdravlje, sigurnost i okolinu nastali radom kompanije. Ovo uključuje aktivnosti podizvođača radova i stalnih dobavljača. Kompanija je odgovorna ako žrtva dokaže da je kompanija mogla spriječiti štetu da je donijela plan opreznosti.	Usvojen i na snazi
Njemačka	Nacionalni akcioni plan o poslovanju i ljudskim pravima, 2016.	Njemačka vlada je 2016. uspostavila detaljnu analizu kao uslov za poslovanje: njemačke kompanije moraju provesti detaljnu analizu ljudskih prava, koja je strukturirana prema pet osnovnih elemenata iz UN Vodećih principa. Ako manje od polovine kompanija sa sjedištem u Njemačkoj propusti da dobrovoljno provede detaljnu analizu do 2020., vlada će razmotriti dalje akcije, kao što su zakoni.	Privremeni izvještaj je ukazao da samo 17-19% kompanija provodi detaljnu analizu.

Država	Naziv zakona	Sadržaj propisa	Status
Njemačka	Nacrt zakona o detaljnoj analizi ljudskih prava i okolinskih uticaja Ministarstva za razvoj i saradnju je u februaru 2019. procurio u javnost.	Nacrt predviđa obavezu kompanija da provode detaljnu analizu ljudskih prava. Nepoštivanje zakona bi moglo rezultirati novčanim kaznama do pet miliona eura, zatvorskim kaznama i isključivanjem iz postupaka javnih nabavki u Njemačkoj.	U decembru 2019., ministarstva rada i razvoja su se zajednički obavezala na donošenje zakona o detaljnoj analizi lanca snabdijevanja.
Italija	Zakon 231/2001 o administrativnoj odgovornosti pravnih lica	Propisana korporativna kriminalna odgovornost za krivična djela u interesu ili za prednost kompanije, uključujući za kršenja ljudskih prava. Korporativna odgovornost se odnosi i na zloupotrebe ljudskih prava u italijanskim kompanijama koje posluju u inostranstvu, naročito ako se dio kršenje desio u Italiji. Da bi izbjegle odgovornost, kompanije moraju pokazati da su provele programe poštivanja propisa.	Na snazi. Prema Nacionalnom akcionom planu o poslovanju i ljudskim pravima, vlada se obavezala na reviziju zakona 231/2001 o administrativnoj odgovornosti pravnih lica radi propisivanja obaveze kompanijama da vrše detaljnu analizu ljudskih prava.
Luksemburg	Nema posebnog zakona	Koalicioni sporazum iz 2018. obavezuje vladu da osigura podršku inicijativama za jačanje odgovornosti kompanija prema ljudskim pravima.	Pokret civilnog društva.
Norveška	Prijedlog zakona o detaljnoj analizi ljudskih prava iz 2018.	Zakon se odnosi na preduzeća koja nude robu i usluge u Norveškoj, stvarajući obavezu dodatne detaljne analize ljudskih prava i objave informacija. Zakon u trenutnom obliku se odnosi na javna i privatna preduzeća. Od većih preduzeća se traži da urade detaljnu analizu kako bi identificirali, spriječili i ublažili moguća neželjena dejstva na ljudska prava i dostojanstven rad.	Objavljen prvi nacrt
Švedska	Nema posebnog zakona	U martu 2018., Švedska agencija za javno upravljanje je objavila izvještaj sa preporukama za vladu da analizira mogućnost obavezne detaljne analize ljudskih prava.	Pokret civilnog društva
Švajcarska	Parlamentarni prijedlog	Prema ovom prijedlogu, kompanije sa sjedištem u Švajcarskoj moraju uraditi detaljnu analizu ljudskih prava i okolinskih uticaja. Prema ovom prijedlogu, kompanije su u nekim slučajevima odgovorne za štetu koju uzrokuju podružnice.	Diskusija u Domu predstavnika
Nizozemska	Zakon o detaljnoj analizi dječijeg rada Nizozemske (Wet Zorgplicht Kinderarbeid - WZK) 24. oktobar 2019.	Zakon se odnosi na sve kompanije koje prodaju robe ili usluge nizozemskim potrošačima, bez obzira da li su ili ne registrirane u Nizozemskoj. Sve obuhvaćane kompanije moraju dati izjavu da provode detaljnu analizu s ciljem sprečavanja dječijeg rada u lancu snabdijevanja.	Oba doma usvojila zakon, te se očekuje Kraljevska ratifikacija nakon 1. januara 2020.

Država	Naziv zakona	Sadržaj propisa	Status
Ujedinjeno Kraljevstvo	Zakon o modernom ropstvu, 2015.	Prema članu 54. "Transparentnost u lancima snabdijevanja, itd.", kompanije koje posluju u Ujedinjenom Kraljevstvu, sa prihodom 36 miliona GBP+ (sa podružnicama) moraju pripremiti godišnju "izjavu o ropstvu i trgovini ljudima".	Usvojen i na snazi. U aprilu 2019., grupa organizacija civilnog društva je pokrenula kampanju kojom traže zakon o široj obaveznoj detaljnoj analizi ljudskih prava.
SAD	Zakon o procjeni korporativnih rizika po ljudska prava, sprečavanju i ublažavanju posljedica, 2019.	Zakon se odnosi na javno navedene kompanije koje dostavljaju godišnji izvještaj Komisiji za vrijednosne papire i berzu (SEC). Od ovih kompanija se traži da urade godišnju analizu rizika po ljudska prava i uticaja u njihovom radu i vrijednosnom lancu, te obuhvataju dio o ljudskim pravima u godišnjem izvještaju koji se podnosi SEC-u. Zakon takođe zahtijeva obaveznu jasnoću strukture lanca snabdijevanja.	Nacrt zakona je u fazi debate pred Komitetom za finansijske usluge u Domu predstavnika.
Irska	Nema posebnog zakona	Pred izbore u Irskoj 2020., Irsko civilno društvo je pozvalo sve političke partije da uvedu obaveznu detaljnu analizu i podrže obavezujući UN ugovor.	Akcija civilnog društva

Osam komponenti učinkovitih zakona o detaljnoj analizi

MKS je saradivao sa profesorom Olivierom de Schutterom na analizi jačih i slabijih strana različitih vezanih zakona kako bi preporučili osam komponenti za učinkovite zakone o obaveznoj detaljnoj analizi. Gospodin de Schutter je profesor prava na Univerzitetu Louvain i Koledžu Evrope. U maju 2020. godine, imenovan je za Specijalnog izvjestitelja Ujedinjenih nacija o ekstremnom siromaštvu i ljudskim pravima. Prije toga je bio član Komiteta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, gdje je takođe bio na funkciji Koizvjestitelja za Opće komentare broj 24 o obavezama država u kontekstu poslovnih aktivnosti.

1. Sve obuhvaćene kompanije

Obaveza izrade detaljne analize ljudskih prava treba biti obaveza svih kompanija, bez obzira na njihovu veličinu, strukturu ili vlasničku strukturu.

Sve kompanije, bez obzira na njihovu korporativnu strukturu i veličinu mogu potencijalno imati neželjena dejstva na ljudska prava. Oslobođanje određenih kompanija od odgovornosti bilo bi stoga jednako dozvoli da se zloupotrebjavaju ljudska prava i negiranjju pravnog lijeka žrtvama.

Vodeći principi su jasni da će politike i procesi morati da se razlikuju po svojoj složenosti u zavisnosti od veličine kompanije, a sve kompanije moraju provoditi detaljnu analizu ljudskih prava.⁸ Veličina i struktura kompanije bi mogla samo uticati na način provedbe detaljne analize. Ovo je naročito relevantno za mikro, mala i srednja preduzeća, koja bi trebala dobiti dodatnu podršku kapacitetima i smjernice za provedbu. Nadalje, zahtjev za izvještavanjem treba da odgovara veličini operacije i aktivnosti.

2. Obaveze u cjelokupnim korporativnim strukturama i poslovnim odnosima

Obaveza izrade detaljne analize ljudskih prava treba se proširiti na sve poslovne entitete sa kojima su ove kompanije povezane putem ulaganja i ugovornih odnosa.

Ograničavanje obaveza izrade detaljne analize ljudskih prava na "vlastitu operaciju" kompanije bi omogućilo da se ne vidi realnost strukture multinacionalnih grupa kompanija u današnjoj globaliziranoj ekonomiji.⁹ Multinacionalne kompanije nisu sačinjene od samostalnih entiteta, već se sastoje od i djeluju putem mreže odvojenih pravnih lica na teritoriji više država sa različitim stepenom kontrole između entiteta. Trenutno imamo veliki broj pravnih i praktičnih prepreka kojima se štite matične kompanije u okviru multinacionalnih grupa od bilo kakve odgovornosti za štetno postupanje njihovih supsidijarnih kompanija. Vodeće kompanije su obično zaštićene od odgovornosti za štetno postupanje njihovih dobavljača. Rezultirajući nedostaci u odgovornosti su primorale države da se takmiče u stepenu smanjenja propisa. Da bi se povećala konkurentnost domicilnih kompanija u državi na globalnim tržištima, vlade se odlučuju na sniženje standarda na svojoj teritoriji ili na nizak stepen provođenja nacionalno propisanih standarda, čak i ako to predstavlja kršenje preuzetih međunarodnih obaveza prema ljudskim pravima. Transformativni potencijal detaljne analize ljudskih prava kao alata za borbu protiv ovih problematičnih aspekata transnacionalizacije poslovanja stoga se usmjerava na cjelokupnu operaciju i aktivnosti multinacionalnih grupa kompanija.

Nadalje, obaveza detaljne analize u odnosu na supsidijarne kompanije i dobavljače ne treba da zavisi od djelotvorne uključenosti matične kompanije u svakodnevne operacije supsidijarne kompanije ili postojanja dovoljnog stepena kontrole nad djelovanjem supsidijarne kompanije, ili da li vodeća kompanija u globalnim lancima snabdijevanja ima odlučujući uticaj na podizvođače radova. Takvo uslovljavanje bi pokrenulo kompanije da ostanu po strani od operacija supsidijarnih kompanija ili praksi dobavljača, čime bi se smanjio obim obaveza detaljne analize.

⁸ Princip 14. iz Vodećih principa UN-a o poslovanju i ljudskim pravima; OECD Smjernice za detaljnu analizu odgovornog poslovanja; Ured Visokog komesara za ljudska prava, Korporativna odgovornost za poštivanje ljudskih prava – Interpretativne smjernice, HR/PUB/12/02 (2012.).

⁹ Princip 18. Iz Vodećih principa UN o poslovanju i ljudskim pravima.

3. Međunarodno prihvaćena ljudska i radnička prava

Obaveza izrade detaljne analize ljudskih prava treba se proširiti da se odnosi na sva međunarodno priznata ljudska prava, uključujući na prava iz oblasti rada, bez ikakve razlike. Od kompanija bi se takođe trebalo očekivati da pripremaju detaljnu analizu u odnosu na okolinski uticaj, uključujući uticaj na klimu.

Regulatorni pristup detaljnoj analizi ljudskih prava trebao bi riješiti jednu od ključnih slabosti dominantnih privatnih inicijativa, koja se tiče odabira ljudskih prava koja trebaju biti obuhvaćena procesima detaljne analize. Kompanije često biraju da rade detaljnu analizu u odnosu na ona ljudska prava čija kršenja mogu uzrokovati rizik po njihov ugled ili ona koja se mogu lako uočiti. To znači da čak i one kompanije koje rade sveobuhvatne detaljne analize možda ne obuhvataju kritična pitanja, te potencijalno izlažu radnike i zajednice teškim kršenjima prava. Zaista, kompanije mogu potencijalno imati negativan uticaj na cjelokupan spektar međunarodno priznatih ljudskih prava. Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima je donesena na osnovu uvažavanja neodvojivosti i međupovezanosti svih ljudskih prava, te jasno ukazuje da negiranje jednog prava uvijek ometa uživanje drugog prava. Odgovornost kompanije prema poštivanju ljudskih prava se stoga odnosi na sva međunarodno priznata ljudska prava.¹⁰

Vodeći principi naglašavaju autoritativnu listu osnovnih međunarodno priznatih ljudskih prava:

- Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima
- Međunarodni ugovor o građanskim i političkim pravima
- Međunarodni ugovor o ekonomskim, socijalnim i ekonomskim pravima
- MOR Deklaracija o temeljnim principima i pravima na radu

Ova lista instrumenata utjelovljuje brojna radnička prava, kao što su pravo ne udruživanje i kolektivno pregovaranje, jednakost i nediskriminaciju, zabranu prisilnog rada, dječijeg rada, platu, zdravlje i sigurnost, socijalnu zaštitu, te ograničenje broja radnih sati.

S obzirom na izazove u vezi garancija ovih prava u neformalnoj ekonomiji i u odnosu na radnike u nesigurnim ili prikrivenim radnim odnosima, MOR

Stogodišnja deklaracija o budućnosti rada poziva vlade i poslodavce da osiguraju adekvatnu zaštitu svih radnika. S tim u vezi, Stogodišnja deklaracija naglašava važnost radnih odnosa kao sredstva za pružanje sigurnosti i pravne zaštite radnika. Da bi osigurale poštivanje ljudskih prava za sve radnike, kompanije se trebaju suzdržavati od poslovnih praksi koje promoviraju prikriveno ili nesigurno zapošljavanje u okviru svojih operacija i poslovnih aktivnosti.

Bez obzira što Vodeći principi ne govore konkretno o okolinskim pitanjima, jasno je da međunarodno priznata ljudska prava obuhvataju i okolinske aspekte, kao što su pravo na zdravlje, vodu i hranu, ili pravo ugroženih naroda. Ovo je takođe prihvaćeno u OECD Smjernicama, koje u Glavi VI definiraju da ponašanje koje multinacionalne kompanije trebaju usvojiti je da moraju uzeti u obzir potrebu zaštite okoline.

4. Ulaganje žalbe na radnom mjestu i mehanizmi pravnog lijeka

Od preduzeća se treba zahtijevati da uspostave ili učestvuju u učinkovitim mehanizmima ulaganja žalbe na operativnom nivou, s ciljem identifikacije i rješavanja neželjenih uticaja na ljudska prava.

Učinkoviti mehanizmi pravnog lijeka na operativnom nivou su ključni za izradu detaljne analize o ljudskim pravima. Oni podržavaju identifikiranje neželjenih dejstava na ljudska prava, što je dio stalne detaljne analize ljudskih prava u preduzeću, uspostavom kanala za one koji su direktno pogođeni operacijom preduzeća da izraze svoju zabrinutost kada smatraju da su ili će biti na udaru neželjenih dejstava. Nadalje, ovi mehanizmi mogu omogućiti da se riješi povreda, nakon identifikacije, te da kompanija još u ranoj fazi ukloni neželjena dejstva, čime se sprečava usložnjavanje štete i eskalacija povrede.

Zakonske odredbe o uspostavi mehanizama pravnog lijeka na operativnom nivou trebaju se zasnivati na kriterijima učinkovitosti iz principa 31. Vodećih principa i preporuka Visokog komesarijata za ljudska prava o odgovornosti, te Projektu III o pravnom lijeku: Jačanje učinkovitosti nedržavnih mehanizama pravnog lijeka u slučajemima poslovne zloupotrebe ljudskih prava. Oni obuhvataju, ali se ne ograničavaju, na sljedeće zahtjeve:

- Radnici i drugi korisnici mehanizama pravnog lijeka na operativnom nivou trebaju uživati zaštitu od osvetničkog ponašanja i uznemiravanja u vezi stvarnog ili mogućeg korištenja mehanizama pravnog lijeka. Ovo zahtijeva donošenje i

¹⁰ Princip 12. iz Vodećih principa

provedbu zakona, politika i procesa koji učinkovito odvrću od ovakvog ponašanja.

- Tražitelji pravnog lijeka trebaju zadržati mogućnost da izmijene tok akcija pravnog lijeka u slučaju promjene okolnosti, uključujući da mogu odabrati korištenje državnih mehanizama, kao i (umjesto) nedržavnih mehanizama pravnog lijeka.
- Treba zabraniti da se zahtijeva od tražitelja pravnog lijeka da se odreknu prava od traženja sudskog pravnog lijeka, kao uslova za pristup mehanizmu pravnog lijeka na operativnom nivou.
- Mehanizmi pravnog lijeka na operativnom nivou trebaju omogućiti osobama čija su prava narušena da podnesu kolektivnu tužbu za kršenje ljudskih prava.
- U slučaju neprovođenja ishoda pravnog lijeka, tražitelji pravnog lijeka moraju imati mogućnost da traže izvršenje putem sudskih mehanizama. Javni organi trebaju pratiti i određivati sankcije u slučaju neprovođenja ishoda pravnog lijeka.

5. Praćenje i sankcije

Nadležni javni organ treba pratiti poštivanje obaveze detaljne analize ljudskih prava u preduzećima, a kršenje ove obaveze treba da prate učinkovite i sankcije koje odvrću od takvog ponašanja.

Potreban je snažan mehanizam praćenja, kojim se osigurava da su mjere usvojene na nivou preduzeća u vezi poštivanja obaveze detaljne analize ljudskih prava učinkovite u odnosu na sprečavanje kršenja, te da analiza nije samo kozmetička ili formalistička. Vlade stoga moraju ili proširiti mandat postojećih javnih organa ili formirati novo tijelo sa ovlastima da nadzire provedbu obaveze detaljne analize.

Da bi javni organ mogao izvršavati sveobuhvatnu procjenu, kompanije trebaju:

- Redovno izvještavati o poduzetim koracima u svrhu poštivanja obaveze detaljne analize;
- Objavljivati podatke o obimu svojih operacija i aktivnosti, broju radnika na svakom radnom mjestu, te ugovornom odnosu na osnovu kojeg su zaposleni;
- Objavljivati slučajeve identificiranih kršenja, te pruženi pravni lijek; i
- Objavljivati relevantne revizorske izvještaje (kada kompanije odaberu da rade sa licenciranim državnim revizorskim firmama).

Procjena javnog organa ne treba se samo oslanjati na izvještaje kompanija. Pojedinci i zajednice (potencijalno) pogođene zloupotrebom ljudskih prava, kao i sindikati i organizacije civilnog društva, trebaju imati pristup javnom organu. Nadalje, javni organ bi trebao imati mandat, kapacitete i resurse da vrši posjete kompanijama i na licu mjesta vodi istragu.

Ako kompanije ne pripremaju izvještaje redovno ili izvještaji ne zadovoljavaju minimalne zahtjeve ili nisu poduzele potrebne korake da riješe rizike po ljudska prava, javni organ treba imati ovlasti da odredi sankcije kojima se odvrću od ovakvog postupanja, uključujući da odredi novčanu kaznu ili zabrani učešće u programima koji su formalno ili neformalno povezani sa državom, kao što su javne nabavke, ili proizvodi ili usluge izvoznih kreditnih agencija, zvaničnih agencija za osiguranje ulaganja ili davanje garancija, razvojnih agencija i finansijskih agencija za razvoj; odnosno da onemogući potpisivanje relevantnih ugovora sa državom.

Javni organ bi takođe trebao imati ovlasti da nadzire aktivnosti privatnih revizora koji pružaju usluge kompanijama u okviru njihovih praksi izrade detaljne analize. Privatni revizori se mogu licencirati za ove usluge samo ako ispunjavaju standarde integriteta (koji se moraju usvojiti u svrhu provedbe smjernica) i moraju biti odgovorni za propuste u svom radu.

6. Odgovornost

Zahtjev za izvršavanje obaveza detaljne analize ljudskih prava i zahtjev da se ispravi šteta koju je uzrokovalo kršenje ljudskih prava treba posmatrati kao odvojene i komplementarne obaveze.

Takođe je ponuđen argument da je potrebno "nagraditi" kompanije koje imaju sveobuhvate sisteme detaljne analize na način da će im se garantirati imunitet od pravnih postupaka u kojima se one terete za kršenja u svojim lancima snabdijevanja ili svojim operacijama, što bi poslužilo kao poziv kompanijama da uvide detaljne analize. Ali, ključno je da poštivanje obaveza detaljne analize ne nudi imunitet kompanijama od pravnih postupaka za kršenja ljudskih prava.

Ako kompanija može izbjeći odgovornost pozivajući se na činjenicu da ima adekvatne mehanizme detaljne analize, vjerovatno će to shvatiti kao poticaj da koristi minimalan pristup: možda će smatrati da je dovoljno da ima mehanizme detaljne analize ljudskih prava, čime može da se brani u slučaju pravnog postupka na osnovu odgovornosti, ali neće ići dalje od tog minimuma. Rizik da detaljna analiza ljudskih prava

može postati sofisticirani zadatak “potvrde urađenog u tabeli”: poticaj, drugim riječima, bi bio da kompanija učini minimalno od onoga što se zahtijeva, ali da ne bude proaktivna izvan tog minimuma. Ovo ne bi bilo u saglasnosti sa idejom da detaljna analiza ljudskih prava treba biti jedna stalna praksa, koja se treba neprestano ažurirati i unapređivati, kako je navedeno u Vodećim principima i OECD Smjernicama. Nadalje, pod uslovom da se adekvatno prati poštivanje obaveze zadovoljavajućih mehanizama detaljne analize (vidjeti komponentu gore), postoji potreba, u svrhu daljeg poticanja kompanija da poštuju takvu obavezu, da se “nagrade” kompanije sa imunitetom. Sam nadzor bi trebao biti dovoljan kao poticaj, ako se tome dodaju zakonom propisane sankcije za odvratanje od nepoštivanja obaveze detaljne analize.

Zahtjev za izradu detaljne analize ljudskih prava i zahtjev da se ispravi šteta koju je uzrokovalo kršenje ljudskih prava trebaju se stoga posmatrati kao odvojene i komplementarne obaveze. Potrebno je da postoji obaveza da se spriječe rizici od kršenja ljudskih prava u okviru korporativne grupe ili u lancu snabdijevanja: ovo je obaveza detaljne analize ljudskih prava. Potrebno je takođe da postoji obaveza postojanja pravnog lijeka za svako kršenje u situacijama gdje se čini da usvojene preventivne mjere, ako postoje, ne daju željene rezultate: ovo je obaveza ispravke štete uzrokovane propustom da se vodi računa o dužnoj pažnji, te je potrebno da sudovi, kada zaprimе takve zahtjeve, procijene, za svaki slučaj pojedinačno, da li se moglo očekivati od kompanije da učini više kako bi spriječila kršenje.

Ovaj pristup je takođe usaglašen sa Vodećim principima UN o poslovanju i ljudskim pravima (Princip 17.), koji jasno propisuju da je obaveza kompanije da brine o onima koji bi mogli biti pogođeni njenim aktivnostima, uključujući indirektno (djelovanjem njenih supsidijarnih kompanija ili poslovnih partnera), ako to nije sadržano u odgovornosti kompanije da poštuje obavezu detaljne analize:

Izrada detaljne analize ljudskih prava treba pomoći kompanijama da riješe pitanje rizika od pravnih postupaka protiv njih na način da pokažu da su poduzele svaki mogući razuman korak da izbjegnu povezanost sa navodnim kršenjem ljudskih prava. Ipak, kompanije koje rade detaljnu analizu ne trebaju pretpostavljati da će ovo, samo po sebi, automatski i u potpunosti osloboditi ih odgovornosti za uzrokovanje ili doprinos kršenju ljudskih prava.

7. Teret dokazivanja

Teret dokazivanja treba da bude na kompanijama kako nisu mogle učiniti više da izbjegnu nastanak štete, nakon što je žrtva dokazala da joj je nanesena šteta, te da je ona povezana sa poslovnom aktivnošću kompanije.

Prebacivanje obaveze tereta dokazivanja sa žrtve je potrebno, budući da kompanija posjeduje relevantne informacije o operaciji kompanije i organizaciji njenih odnosa sa supsidijarnim kompanijama ili poslovnim partnerima, a žrtva nema jednostavan pristup takvim informacijama. Ovaj nedostatak se samo djelimično kompenzira u nekim državama procedurom “otkrivanja”, kojom se omogućava podnositelju zahtjeva da od suda dobije privremenu mjeru kojom se određuje da tužena strana mora objaviti informacije koje su joj u posjedu. Ipak, bilo bi povoljnije – te sa daleko većim dejstvom odvratanja – narediti kompaniji da dokaže da nije mogla učiniti više da izbjegne uzrokovanje štete, nakon što je žrtva dokazala da joj je nanesena šteta i da je šteta povezana sa poslovnom aktivnosti kompanije, bez obzira da li se radi o direktnoj operaciji kompanije ili je ona posljedica direktnog djelovanja njene supsidijarne kompanije ili poslovnog odnosa.

8. Uloga sindikata

Detaljna analiza ljudskih prava treba biti informirana svrsishodnim djelovanjem sa sindikatima.

Svrsishodno djelovanje sa zainteresiranim stranama je važan element za cjelokupan proces detaljne analize. OECD Smjernice o detaljnoj analizi odgovornog poslovanja naglašavaju da svrsishodno djelovanje sa zainteresiranim stranama mora biti karakterizirano dvosmjernom komunikacijom i zavisiti od dobre vjere. Od kompanija se treba zahtijevati da dobiju mišljenja onih koji će vjerovatno biti pogođeni njihovim odlukama. Važno je uključiti potencijalno pogođene strane i učitelje prava prije donošenja bilo koje odluke koja može uticati na njih. Ovo uključuje blagovremeno pružanje informacija, koje su potrebne potencijalno pogođenim stranama i učiteljima prava, kako bi mogli donijeti informiranu odluku kako odluka preduzeća može negativno uticati na njihove interese. Ovo takođe znači da se prati stepen provedbe dogovorenih obaveza, čime se osigurava da se rješavaju negativni uticaji na potencijalno pogođene zainteresirane strane i učitelje prava, uključujući i putem korištenja pravnog lijeka kada su kompanije uzrokovale ili doprinijele tim uticajima. Neprekidno djelovanje znači da se aktivnosti zainteresiranih strana nastavljaju tokom cjelokupnog

vijeka trajanja operacije ili aktivnosti, te da ovo nije jednokratna aktivnost. Ovo je naročito važno kada je riječ o pravima radnika koji su dio operacija ili aktivnosti kompanije, te u bilo kojem trenutku mogu biti pogođeni negativnim uticajem.

Industrijski odnosi su dio djelovanja zainteresiranih strana koji garantiraju neprekidno djelovanje između kompanija i sindikata. Kompanije bi stoga trebale biti partneri sa ili to direktno unijeti u ugovore sa sindikatima, čime bi omogućile radnicima da budu dio izrade i provedbe procesa detaljne analize, provedbe standarda u vezi radničkih prava i prava na pravni lijek.

U isto vrijeme, treba se jasno naznačiti da su prava na slobodu udruživanja i kolektivno pregovaranje prava sama za sebe, koja kompanije moraju poštovati i s tim u vezi raditi detaljnu analizu. Svrsishodno djelovanje zainteresiranih strana u detaljnoj analizili ne mijenja obavezu kompanije da poštuje izbor radnika da formiraju sindikat i da u dobroj vjeri pregovaraju o kolektivnom ugovoru u vezi zapošljavanja i uslova rada.

Ovih osam komponenti se zasnivaju na izvještaju “Ka obaveznoj detaljnoj analizi u globalnim lancima snabdijevanja” profesora Oliviera De Schuttera.

